

Häpeää ja kunniaa oikeudenkäynneissä

Satu Lidman: Zum Spektakel und Abscheu. Schand- und Ehrenstrafen als Mittel öffentlicher Disziplinierung in München um 1600. Strafrecht und Rechtsphilosophie in Geschichte und Gegenwart, Peter Lang Verlag, Frankfurt 2008, 420 s.

■ ”Kunnia” oli säätyerojen leimaamassa Münchenin kaupunkiyhteisössä perustava oikeudellinen ja sosiaalinen rakenneperiaate 1500- ja 1600-luvulla. ”Kunnia” ilmensi symbolista pääomaa ja toimi luotettavana sosiaalisena koodijärjestelmänä. Kaupungin asiakirjoissa tavattavia häpeä- ja kunniarangaistuksia jaettiin pillevien kriminaalipoliittisten jännitteiden kentässä, jota hallitsivat erilaiset epäselvästi muotoillut rangaistustavoitteet. Kaupungin rangaistuskäytännössä langetetuilla häpeä- ja kunniarangaistuksilla noudatettiin suorastaan mekaanisesti tavoitteita, joiden

konkreettisia kriminaalipoliittisia päämääriä ei lähteistä voi yksiselitteisesti päätellä. Rangaistustavoitteiden kirjo ulottui ehdottomasta ja tarkoituksettomasta kostamisesta sovintoon ja hyvitykseen ja mitä moninaisimpiin yleisiin ja erityisiin esivallan rikollisuuden ehkäisytoimiin. Kunnianloukkaukset olivat rikkomuksia säätyhierarkkista sosiaalista järjestystä ja uskonnollis-teokraattisesti väritettyä rangaistus- ja arvojärjestelmää vastaan, ja siksi esivalta pyrki suitsimaan niitä osin ankarana tukahduttamisen, osin huolehtivan yhteiskunnallisen kurinpidon avulla.

Satu Lidman on onnistunut historiallisen kriminaalitutkimuksen metodien mukaisesti rekonstruoimaan ja selittämään myöhäiskeskiaikaisen etelä-saksalaisen suurkaupungin, Münchenin, pien- ja suurrikollisuuden perusehdot ja syyt. Tulkittuaan huolellisesti erityyppisiä ja eri arkistoissa sijaitsevia laajoja lähdeaineistoja, joista jo myöhäiskeskiajan baijerinsaksalaisen arkistokielenkin takia koituu äidinkieleltään ei-saksalaiselle lukijalle suuria vaikeuksia, tekijä esittää uutta oivaltavaa tietoa, joka ylittää merkittävällä tavalla perinteisen tutkimuksen tason. Tärkeimpiä oivalluksia on häpeä-

ja kunniarangaistusten dikotomisuus. Tekijä osoittaa osuvasti kuinka nämä sanktiot tulee määritellä rikostyyppinä ja sisäisten osatekijöidensä ja ulkoisten vaikutustensa mukaisesti kahteen erilliseen kategoriaan. Julkisen kurinpidon välineinä häpeärangaistukset vahingoittivat ja vähensivät rikosentekijän kunniaa maineen (*fama*), henkilökohtaisen arvovallan (*autoritas*) ja yleisen sosiaalisen arvovallan (*honor*) suppeammilla suhdekentillä. Sanktioiden oikeudelliset kuten sosiaalisetkin vaikutukset jäivät tavallisesti lyhytaikaisiksi, sikäli kuin asia on lähteistä yksiselitteisesti ja luotettavasti pääteltävissä.

Kunniarangaistukset sitä vastoin sulki rikosentekijän hänen alkuperäisen elämänpiirinsä ulkopuolelle. Ne stigmatisoivat ja häpäisivät ihmisen. Lievimmilläänkin niiden rangaistusseuraamukset merkitsivät ”kansalaiskuolemaa”. Tämä ”mors civilis” riisti rikosentekijältä hänen yleisen siviilioikeudellisen asemansa ja oikeustoimikelpoisuutensa tehden hänen toimintansa yksityisellä, ammatillisella ja taloudellisella elämänalueella omistusoikeudellisesti ja yleensäkin mahdottomaksi.

Oikeusvaikutuksiltaan kun-

niarangaistukset eivät koskeneet vain rikoksentehtäjäjä vaan hänen koko perhekuntaansa. Koska niihin usein liittyi oikeuden määräämä omaisuuden takavarikointi, kunniarangaistukset koskivat myös rikoksentehtäjän perheenjäseniä vieden heidän elämältään taloudellisen perustan ja näin pahentaen perheen kunnian menetystä. Nämä kunniarangaistusten laaja-alaiset vaikutukset merkitsivät oikeastaan sanktioita ”kolmannelle osapuolelle”.

Häpeä- ja kunniarangaistuksilla vedottiin suureen yleisöön ankaran moralisoivassa hengessä. Rangaistusten piti toimia havainnollisina ja voimakkaina pelotteina, ne olivat hirveänä rekvisiittana – nykyajan näkökulmasta – makaaberissa ”spektaakkelissa”; ne herättivät yleisössä ”kammoa” ja pelkoa pahantehtäjän ja hänen tekonsa takia. Tästä huolimatta nämä rankaisukeinot pysyivät oikeudellisina sanktioina. Tällä määrittelyllään tekijä kumoaa vakuuttavasti konkreettisten lähdetietojen nojalla tutkimuskirjallisuudessa laajalle levinneen käsityksen, että nämä rangaistukset olisivat olleet ”sosiaalisia” rangaistuksia.

Väitöskirjassa arvioidaan ansiokkaasti häpeä- ja kunniarangaistuksia osana erilaisen sanktio- ja kurinpitotoimenpiteiden rangaistus oikeudellista keinoarantoa kuten myös eteläsaksalaisen suurkaupungin elämänläheisen rangaistuskäytännön yhteiskunnallisessa kontekstissa. Tutkijan mielenkiinnon kohteina ovat etenkin sosiaali- ja mentaliteettihistorian kysy-

mykset. Tässä yhteydessä hän on tehnyt myös onnistuneen lyhyen yhteenvedon Münchenin valtiosääntö- ja oikeushistoriasta ja niihin vaikuttaneista poliittisista ja sosiaaliekonomisista tekijöistä.

Hans Schlosser